

Κεφάλαιο 3

Η θεματική επεξεργασία απεικονιστικών τεκμηρίων

Θεματική επεξεργασία για τα μουσειακά αντικείμενα και τα έργα τέχνης

Τα μουσειακά αντικείμενα, τα έργα τέχνης και γενικά τα τεκμήρια που δεν περιέχουν κείμενο αλλά απεικονίζουν πληροφορία παρουσιάζουν δυσκολίες στο να προσδιορίσουμε τα θέματα τους. Οι λέξεις επεξηγούν, αναπτύσσουν και εκφράζουν οπτικές, απόψεις και θέματα. Οι εικόνες αφήνουν ελευθερία στην ερμηνεία τους, συχνά ενισχύουν τον υποκειμενισμό μας και άλλοτε πάλι διευκολύνουν. «Μια εικόνα, χίλιες λέξεις» είναι μια ρήση που στη θεματική πρόσβαση μπορεί να αποδειχτεί μοιραία. Ας εξετάσουμε τα πράγματα:

Ένας τρόπος είναι να θεωρήσουμε ως θέμα αυτό που το έργο τέχνης απεικονίζει. Για παράδειγμα, το έργο του Νικηφόρου Λύτρα, «Αναμονή»

Έργο Τέχνης 1.

Πηγή:

http://www.nationalgallery.gr/site/content.php?sel=247&artwork_id=64199

Κάποιος θα μπορούσε να πει ότι είναι μια κοπέλλα που κοιτάει από το παράθυρο, και πολύ λίγοι ίσως κανείς να μη σκεφτόταν την έννοια της αναμονής. Στην προκειμένη περίπτωση το έργο απεικονίζει μια δραστηριότητα.

Θα μπορούσε επίσης να απεικονίζει και ένα γεγονός (πχ η Σφαγή της Χίου του ζωγράφου Ευγένιου Ντελακρουά, 1824).

Έργο τέχνης 2. Πηγή http://el.wikipedia.org/wiki/Η_σφαγή_της_Χίου/

Το γεγονός όμως αυτό δεν είναι πάντοτε σαφές ποιο είναι χωρίς τη διευκρίνιση που δίνει ο τίτλος. Δηλαδή, κοιτώντας απλά την εικόνα δεν είναι βέβαιο, ότι ο παραπάνω πίνακας θα αποτύπωνε την έννοια της <σφαγής>, το γεωγραφικό τόπο <Χίος> και την <ελληνική επανάσταση>. Αυτό ακριβώς είναι ένα από τα προβλήματα των απεικονιστικών τεκμηρίων, το να αποδώσουμε αυτό που περιγράφηκε στον τίτλο από τον ίδιο το δημιουργό του. Ακόμα περισσότερο δε, όταν δεν υπάρχει τίτλος.

στο Παράλληλα, μπορούμε να κοιτάξουμε την εικόνα και να αποτυπώσουμε στα θέματα αυτό ακριβώς που βλέπουμε. Για παράδειγμα στο *Έργο τέχνης 1* θα μπορούσαμε να αποτυπώσουμε τα θέματα <γυναίκες – 19ος αιώνας> <παράθυρο> <παρατήρηση> <κρίνος> <ελληνικό σπίτι – 19ος αιώνας> <αγροτικό σπίτι – επίπλωση – Ελλάδα -19ος αιώνας> <ενδυμασία – Ελλάδα- 19ος αιώνας>

Σε αντιστοιχία με τη θεματική ανάλυση που αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 2, στη δεύτερη αυτή φάση αναλύουμε το «περί τίνος πρόκειται». Είναι το σημείο στο οποίο με την αξιοποίηση των απεικονιζόμενων πραγμάτων, ενεργειών, χώρων, γεγονότων, χρόνων και μορφών μπορούμε να διαμορφώσουμε θέματα.

Τα απεικονιστικά τεκμήρια ωστόσο έχουν και ένα ακόμα σημείο που είναι το πλέον δύσκολο να αποτυπωθεί και αυτό είναι ο συμβολισμός. Στην περίπτωση του *Έργου τέχνης 1*, ο τίτλος λειτουργεί αποκαλυπτικά ως προς το συμβολισμό και τη θεματολογία του. Ο τίτλος «Αναμονή» δείχνει ότι η κοπέλα που κοιτάει από το παράθυρο με προσμονή συμβολίζει την έννοια της «αναμονής». Είναι προφανές ότι χωρίς τον τίτλο ο συμβολισμός του έργου τέχνης είναι δύσκολο να ερμηνευθεί και σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να παρερμηνευθεί.

Η Ρ. Barnett δίνει τρία επίπεδα προσδιορισμού του θέματος για τα τεκμήρια που δεν απαρτίζονται από κείμενα:

ο Τον προσδιορισμό μιας έννοιας ή συνδυασμού εννοιών που παρουσιάζουν θεματική κάλυψη

ο Τον προσδιορισμό της έννοιας αυτής καθαυτής της εικόνας ή του αντικειμένου και την απαρίθμηση των επιμέρους σκηνών και παραστάσεων που απεικονίζει

ο Τον προσδιορισμό και την ερμηνεία της θεματικής ή εικονογραφικής σημασίας που σχετίζεται με το τεκμήριο και τις σκηνές που αναπαριστώνται. Συχνά μπορεί να υπάρχει συμβολισμός.

Σημειώνουμε ότι η διαδικασία αυτή είναι ευκολότερη με τα έργα τέχνης πχ το **Έργο τέχνης 2** με τη σφαγή της Χίου, ο τίτλος αποδίδει το θέμα όπως ακριβώς θα μπορούσε να συμβαίνει και με ένα βιβλίο. Αλλά η απόδοση του θεματικού περιεχομένου μιας ταφικής στήλης ή ενός αμφορέα απαιτεί άλλη ειδίκευση κατά την ίδια ωστόσο έννοια που μπορεί να απαιτεί και ένα εξειδικευμένο επιστημονικό κείμενο. Στις περιπτώσεις αυτές η «μετάφραση» μιας ιδέας σε λέξεις μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα δύσκολη διαδικασία.

Επισημαίνουμε για το θέμα αυτό ότι η ειδίκευση σε κάθε θέμα είναι ανέφικτη και ότι αντικείμενο της θεματικής επεξεργασίας είναι η αξιοποίηση διαφόρων τεχνικών που επιτρέπουν την ασφαλή διαχείριση της πληροφορίας και την ελαχιστοποίηση των λαθών.

Τέλος, σε ότι αφορά το επίπεδο εξειδίκευσης της θεματικής ανάλυσης, πρέπει να πούμε ότι τα μουσειακά αντικείμενα και τα έργα τέχνης γενικότερα προσφέρονται για την εφαρμογή της τεχνικής της σύνοψης καθώς οι έννοιες που αποτυπώνουν είναι συνήθως είτε μοναδικές είτε αριθμητικά περιορισμένες και δεν παρέχουν δυνατότητες για εξαντλητικούς συνδυασμούς εννοιών.

Το επίπεδο εξειδίκευσης που θέλουμε να αποτυπώσουμε μπορεί να διαφέρει ακριβώς όπως στα τεκμήρια που περιέχουν κείμενα και αναλύθηκαν στο Κεφάλαιο 2. Ωστόσο, αν θελήσουμε να εφαρμόσουμε ανάλογες τεχνικές, ας δούμε το παράδειγμα του **Έργου Τέχνης 2** Η Σφαγή της Χίου:

<Χίος (νησί)> <Ιστορία – 1822>	}	γεγονότα
<Ελλάδα – Ιστορία – Επανάσταση του 1821>		
<σφαγή> <σκλαβιά>	}	απεικονίσεις εννοιών, ενεργειών
<θρήνος> <πόνος> <εξάντληση>		
<θάλασσα> <ενδυμασία – 19ος αιώνας>	}	απεικονίσεις προσώπων,
<όπλα – 19ος αιώνας> <άλογα> <μάχες>		
<γυναίκες 19ος αιώνας> <άνδρες – 19ος αιώνας>		

<παιδιά – 19ος αιώνας>

αντικειμένων, τόπων

<Ελληνες> <Τούρκοι>

Στην απόδοση των θεμάτων, βλέπουμε ότι οι εικόνες είναι πιο συγκεκριμένες και από την άποψη αυτή είναι ευκολότερες από τα κείμενα. Στην περίπτωση του *Έργου Τέχνης 2*, ο τίτλος δίνει το κυρίως θέμα και τοποθετεί το έργο στο χρόνο και τον τόπο. Η εικόνα εδώ λειτουργεί συμβολικά για να εκφράσει ένα γεγονός.

Οι απεικονίσεις των τεκμηρίων οδηγούν στο συγκεκριμένο θέμα χωρίς τη μεσολάβηση γενικοτήτων. Για παράδειγμα, το *Έργο Τέχνης 2* οδηγεί κατευθείαν στα θέματα <θρήνος> <εξάντληση> <πόνος> χωρίς τη μεσολάβηση γενικοτήτων πχ

<συναισθήματα> ή <ψυχική κατάσταση>

Τα απεικονιστικά τεκμήρια μπορεί να έχουν κρυμμένα ή και εμφανή στοιχεία από ποικίλες εποχές, ποικίλους τόπους, φανταστικά ή μυθικά στοιχεία, όπως ακριβώς μπορεί να συμβαίνει και με ένα κείμενο. Η αποτύπωση των στοιχείων αυτών ακολουθεί την ίδια λογική με τα κείμενα, καθώς όλα τα στοιχεία μιας απεικόνισης μπορεί να ενδιαφέρουν τους χρήστες.

Έργο τέχνης 3.

Για παράδειγμα, η βυζαντινή εικόνα που παρατίθεται εδώ παρουσιάζει τη γέννηση της Θεοτόκου. Πέρα από τις ενέργειες, τα πρόσωπα και το γεγονός, απεικονίζονται κτίρια και καθημερινά αντικείμενα που η επίδρασή τους είναι καθαρά μεταγενέστερη. Η απεικόνιση θυμίζει την ρωμαϊκή περίοδο, δηλαδή της εποχής γέννησης της Παναγίας. Παρόλα αυτά, ο στολισμός των κτιρίων και η κόκκινη σκηνή που υπάρχει θυμίζουν πολύ μεταγενέστερες εποχές. Είναι σαφές ότι τα θέματα θα πρέπει να αποτυπώσουν τα στοιχεία η εικασία όμως των χρονικών περιόδων που αποτυπώνουν είναι επισφαλής.

Τα στοιχεία αυτά μπορεί να ενδιαφέρουν τόσο αυτόν που μελετά την αρχιτεκτονική και την καθημερινή ζωή της ρωμαϊκής εποχής όσο και αυτόν που μελετά την αρχιτεκτονική και την καθημερινή ζωή του μεσαίωνα. Επομένως τα θέματά μας θα μπορούσαν να διαμορφωθούν:

<Θεοτόκος> <γέννηση>

<καθημερινή ζωή – ρωμαϊκή εποχή > <καθημερινή ζωή – Βυζάντιο>

<συνομιλία> <κέρασμα>

<λουτρό> <σκεύη> <φαγητό> <ποτό>

<ενδύματα> <επίπλωση>

<αρχιτεκτονική> <σκηές> <κτίρια>

Το θέμα των εποχών μπορεί να προσδιοριστεί τόσο από την εποχή που παρουσιάζει η εικόνα, όσο και από την εποχή που αποτυπώνεται στην ημερομηνία παραγωγής του έργου τέχνης.

Τέλος, για την απόδοση θεμάτων στα έργα τέχνης και την εξασφάλιση μιας αντικειμενικής, πλήρους και ισορροπημένης θεματικής οργάνωσης θα πρέπει να ακολουθηθούν, εκτός από τα όσα ισχύουν για τα κείμενα και οι ακόλουθες οδηγίες:

- Προσεκτική εξέταση του έργου, ώστε να υπάρχει η βεβαιότητα ότι βλέπει κανείς το έργο στο σύνολό του και όχι μεμονωμένα τμήματα του
- Ανάλυση του έργου σε σχέση με το «τι είναι» στο σύνολό του και το οποίο θα οδηγήσει στον προσδιορισμό ενός κυρίως θέματος ή ενός γνωστικού πεδίου που το έργο μπορεί να ενταχθεί.
- Απόδοση όλων των στοιχείων που απεικονίζονται στο έργο ξεκινώντας από τα αριστερά προς τα δεξιά και από την κορυφή προς τα κάτω.
- Προσδιορισμός του συμβολισμού, αν υπάρχει ή της έννοιας που αποπνέει το έργο
- Διασταύρωση των στοιχείων αυτών με τον τίτλο και με ότι άλλα στοιχεία προκύπτουν από το έργο ή για το έργο.

Ο βασικός κανόνας είναι να σκεφτόμαστε πάντοτε ποιοι θα είναι οι πιθανοί χρήστες της πληροφορίας που αποτυπώνουμε και τι είναι αυτό που ενδεχομένως θα θέλουν να δουν ή που το έργο μπορεί να χρησιμεύσει. Με γνώμονα αυτό πρέπει να αποτυπωθούν όσο περισσότερα στοιχεία γίνεται.

Τέλος, η θεματική οργάνωση των έργων τέχνης είναι ίσως η πλέον επιρρεπής στην εισαγωγή υποκειμενικών απόψεων και στοιχείων. Ο καθένας μας αντιλαμβάνεται την τέχνη με εντελώς υποκειμενικό τρόπο και οι περιορισμοί που θέτουν οι λέξεις που

υπάρχουν στα κείμενα, δεν υπάρχουν στα έργα τέχνης. Αυτό σημαίνει ότι τα έργα τέχνης μπορεί να ερμηνευτούν με εντελώς υποκειμενικούς τρόπους και σύμφωνα με τα βιώματα, τη διάθεση ή την εκπαιδευτική, πολιτισμική και κοινωνική αντίληψη του καθενός.

Βιβλιογραφία

Art & Architecture Thesaurus (AAT).

<http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/aat/> (Ανακτήθηκε 25 Σεπτεμβρίου 2012).

Barnett, Patricia (1994). "Indexing with AAT". Guide to Indexing and Cataloguing with the Art and Architecture Thesaurus. New York: Oxford University Press, 1994, p. 33-44.

Chaudhry, Abdus Sattar and Tan Pei Jiun. (2005). Enhancing access to digital information resources on heritage: A case of development of a taxonomy at the

Integrated Museum and Archives System in Singapore. Journal of Documentation Vol. 61 No. 6, 2005, p.p. 751-776. DOI 10.1108/00220410510632077. (Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2012).

Hourihane, Colum, (2012?) It Begins with the Cataloguer: Subject Access to Images and the Cataloguer's Perspective.

http://www.getty.edu/research/publications/electronic_publications/intro_aia/index.html (Ανακτήθηκε 25 Σεπτεμβρίου 2012)

Layne, Sara Shatford (2012?). (Subject Access to Art Images.

http://www.getty.edu/research/publications/electronic_publications/intro_aia/index.html (Ανακτήθηκε 25 Σεπτεμβρίου 2012)

Shatford, Sara (1986): Analyzing the Subject of a Picture: A Theoretical Approach, Cataloging & Classification Quarterly, 6:3, 39-62.

http://dx.doi.org/10.1300/J104v06n03_04 (Ανακτήθηκε 25 Σεπτεμβρίου 2012).

Svenonius, Elaine (1994). Access to non book materials: The limits of subject indexing for visual and aural languages. Journal of the American Society for Information Science 45:8, p.p. 600-606.